

Werner Bonefeld: Koja je alternativa?

Preuzeto sa:

<http://www.slobodnifilozofski.com/2012/03/werner-bonefeld-koja-je-alternativa.html>

Werner Bonefeld donosi analizu sadržaja koji stoji iza silovite borbe protiv politike štednje i rezova. Dolazi li ona iz socijaldemokratskog zahtjeva za „benevolentnim kapitalizmom“ ili iz težnje za ljudskom emancipacijom i politizacijom društvenih radnih odnosa? Autor nas podsjeća da klasa nije afirmativna kategorija, na posljedice globalizacije i svođenja ljudskog života na radno vrijeme te na važnu ulogu države u organizaciji prisile koja održava i pomaže slobodno tržište.

Ovaj govor Wernera Bonefelda održan je na Anarhističkom sajmu knjiga u Londonu u listopadu 2010. godine. Bonefeld kritizira alternative socijaldemokracije, odnosno zahtjev za brзом kapitalističkom akumulacijom kao ekonomskom bazom za stvaranje poslova, te poziva na borbu protiv reduciranja života na radno vrijeme.

Želim započeti citatom s plakata Socijalističke radničke partije koji sam vidio na putu prema Anarhističkom sajmu knjiga. Pisalo je: „Borimo se protiv prokletih torijevskih rezova.“ Nema sumnje da se rezovi moraju odbaciti i da će se u budućnosti boriti protiv njih; društvo će se pokušati zaštititi od bijede. „Borimo se protiv prokletih torijevskih rezova“ poručuje nešto očito, a ipak sadrži više no što se isprva čini. Koji je afirmativni zahtjev iz „borimo se protiv rezova“? On kaže NE rezovima i time ne zahtijeva kapitalizam rezova, već kapitalizam redistribucije od kapitala prema radnoj snazi; on zahtijeva kapitalizam koji ne stvara poslove za kapitalističku dobit, već poslove za korisno i svrhovito zaposlenje; njegova je pretpostavka kapitalizam koji potiče uvjete blagostanja, a ne eksploataciju; on projicira kapitalizam koji nudi prividno poštenu plaću za dan poštena rada, daje jednake uvjete i slično. Kakav bi to divan kapitalizam bio! Ovo podsjeća na Marxov stav kada se bavi socijalističkim zahtjevom za državom koja kapital čini profitabilnim bez pretjerane eksploatacije radnika: jadni psi, žele se prema vama ponašati kao prema ljudima.

Ova ideja kapitalizma bez rezova, ukratko - benevolentnog kapitalizma, stara je, naravno, koliko i sam kapitalizam. U današnje vrijeme ta je ideja povezana s tzv. globalnim financijskim kapitalizmom koji je došao do izražaja 1970-ih godina. Tada je, primjerice, Bill Warren tvrdio da je potrebno promijeniti samo odnose moći, klasne moći, kako bi se postigla socijalistička hegemonija unutar kapitalizma - začudno utješna ideja koja pretpostavlja da hegemonija kapitala unutar kapitalizma ovisi o ravnoteži moći klasa i time je promjenjiva - naizgled u korist socijalističkog kapitalizma koji bi se postigao socijalističkom većinom u parlamentu, što bi kroz zakone i parlamentarne odluke pretvorilo kapitalizam u njegovu socijalističku verziju. Kako li je socijalizam lagana stvar! Sve što čovjek treba učiniti je glasati za pravu stranku, promijeniti odnose moći u korist socijalizma i donijeti prave zakone. Dok ljevica uživa hegemoniju, država postaje sredstvo za upravljanje kapitalom, ili kako je to Warren zamislio, osigurava da novac ne koristi za stvaranje profita, nego za radna mjesta, plaće, socijalna prava. Zbog ovog se argumenta čini da se novac samo odvojio od svoje produktivne uloge radi određene promjene u ravnoteži klasnih snaga. A kriza akumulacije koja je počela 1960-ih - što ćemo s njom?

Austin Mitchell je osamdesetih, u knjizi *Tržišni socijalizam*, zahtijevao istu stvar. U njoj iznosi da „trebamo državu koja će novac učiniti svojim slugom i upotrijebiti ga za razvoj i radna mjesta, a ne za sebične ciljeve pohlepnih trgovaca“. Kasnije je ovo postalo zahtjevom antiglobalizacijskog pokreta, od ekonomista kao što je Joseph Stiglitz do zagovaratelja Tobinovih poreza, od novinara poput Naomi Klein, koja je priželjkivala „no logo“, do političkih ekonomista kao što je Leo Panitch, koji je htio da država dekomodificira socijalne odnose tako da novac upotrijebi u korist radnika unutar zaštićenih nacionalnih ekonomija - zaštićenih od svjetskog tržišta.

„Borba protiv financijskog kapitalizma“ bila je tijekom posljednjih dvadeset godina poklik onih koji su htjeli upotrijebiti novac za stvaranje poslova, boljih uvjeta rada, zaposlenosti - drugim riječima - za stvaranje kapitalizma radnih mjesta, zaposlenosti, boljih uvjeta.

U kritičkoj marksističkoj tradiciji takva je pozicija povezana sa socijaldemokratskom definicijom države. Ona se fokusira na način na koji je društveno bogatstvo distribuirano. Malo govori o proizvodnji tog bogatstva, osim da radnik treba primiti poštenu plaću za dan poštenog rada. Ova perspektiva ne uzima u obzir način na koji mi kao društvo organiziramo svoju društvenu reprodukciju; pitanje ekonomskog modela naše razmjene s prirodom smatra se pitanjem benevolentne državne intervencije.

Ovo odvajanje proizvodnje i distribucije pretpostavlja nešto što se ne uzima u obzir: distribucija podrazumijeva proizvodnju. Distribucija pretpostavlja funkcionalnu, rastuću ekonomiju, tj. kapitalističku akumulaciju. Iz toga proizlazi da socijaldemokratska pozicija, koju sam ranije skicirao kroz Panitcha, Billa Warrena i druge, uključujući Socijalističku radničku partiju, zapravo prevodi zahtjeve radničke klase za boljim uvjetima rada, za nadnicama, za sigurnošću, u nekim slučajevima za životom samim - u zahtjev za brzom kapitalističkom akumulacijom kao ekonomskom bazom za stvaranje poslova.

Razgovarajmo o radničkoj klasi, toj klasi „ruku“ koja obavlja posao. Podrazumijeva li kritika klasnog društva afirmativnu koncepciju klase koja kaže da radnička klasa zaslužuje bolju pogodbu - zaposlenje, plaće, uvjete? Je li klasa zbilja afirmativna kategorija? Ili je to kritička kategorija lažnog društva - klasnog društva u kojem bogatstvo proizvodi „klasa ruku“ koja nema ništa za prodati

Afirmativni koncepti klase, koliko god dobronamjerni bili, pretpostavljaju da je radnička klasa produktivni faktor proizvodnje koji zaslužuje bolju, novu pogodbu. osim svoje radne snage? Biti produktivan radnik nije sreća, već je velika nesreća. Kritika klase ne nalazi rješenje u bolje plaćenju i bolje zaposlenju radničkoj klasi. Rješenje nalazi samo u besklasnom društvu.

Klasna analiza nije neko mahanje zastavama u korist radničke klase. Ona je zasnovana na perpetuaciji ideje radnika kao onoga koji prodaje radnu snagu, što je glavni uvjet postojanja kapitalističkih društvenih odnosa. Afirmativni koncepti klase, koliko god dobronamjerni bili, pretpostavljaju da je radnička klasa produktivni faktor proizvodnje koji zaslužuje bolju, novu pogodbu.

Kao što sam ustvrdio na početku, očito je slučaj da što više radnička klasa dobije, to bolje. Jer radnička klasa je ona koja proizvodi bogatstvo nacija. To je klasa koja radi. Ipak, što je to poštena nadnica?

U trećem tomu *Kapitala*, Marx je rekao nešto poput: „cijena rada je kao žuti logaritam.“ Drugim riječima, politička ekonomija zaista jest vrlo učena rasprava o tome kako višak proizveden radom može biti podijeljen ili distribuiran. Tko što dobiva? Tko podnosi rezove? Tko proizvodi kapitalističko bogatstvo i koji su društveni preduvjeti i posljedice kapitalističkog organiziranja društvenih odnosa proizvodnje, organiziranja koje bez iznimke akumulira veliko bogatstvo za klasu koja zapošljava radnike da obave posao.

II

Želim se na trenutak vratiti u 1993. godinu, odmah nakon duboke recesije ranih devedesetih i nakon druge europske valutne krize. *Financial Times* je 24. prosinca 1993. godine objavio da je globalizacija - pojam koji do tada skoro i nije bio u optjecaju - najbolji sustav stvaranja bogatstva kojeg je čovječanstvo ikada izumilo. Također je objavio da dvije trećine svjetske populacije od brzog ekonomskog rasta nisu, nažalost, dobile gotovo nikakvu značajnu prednost.

U razvijenom svijetu, ona četvrtina ljudi s najmanjim primanjima češće je svjedočila preraspodjeli

prema gore, nego prema dolje*. Od sredine 1970-ih - a Warren je ovo uzeo u obzir - imamo sustav u kojem se novac, ta inkarnacija bogatstva, incestuozno ulaže sam u sebe, što otvara ogroman procjep, neravnotežu između konstantno opadajuće, a u apsolutnim terminima rastuće, proizvođačke baze. Ovime se stvorilo nešto poput naopako okrenute piramide gdje su sve veća hipoteka te neprekidno rastući zahtjev prema budućem višku vrijednosti toliko narasli da i samu buduću eksploataciju rada stavljaju pod hipoteku. Hipoteka postaje fiktivna kada povjerenje investitora u određenom trenutku nestane - kada, drugim riječima, trenutna eksploatacija rada ne odgovara obećanju buduće ekstrakcije vrijednosti.

Financial Times je 24. prosinca 1993. godine objavio da je globalizacija – pojam koji do tada skoro i nije bio u optjecaju – najbolji sustav stvaranja bogatstva kojeg je čovječanstvo ikada izumilo. Također je objavio da dvije trećine svjetske populacije od brzog ekonomskog rasta nisu, nažalost, dobile gotovo nikakvu značajnu prednost.

U takvim okolnostima Martin Wolf je 2001. godine tvrdio: „potrebna je poštena i organizirana prisila“. Govorio je to misleći na zemlje u razvoju. I Martin Wolf je u pravu - iz svoje perspektive. Kako bi se zajamčio dug, kako bi se zajamčio novac, prisila je način da se štednja učini učinkovitom. Ili kako je to Soros rekao 2003. godine: „Terorizam nije pružio samo idealnu legitimaciju, nego i idealnog neprijatelja nesmetanoj prisilnoj zaštiti društva slobodnog tržišta koje je pokretano dugom“, jer, kako kaže: „ [terorizam je] nevidljiv i nikada neće nestati“. Logika politike štednje je zapravo neprekidna akumulacija ljudi na piramidi kapitalističke akumulacije. Njena slijepa žudnja za otimačinom danas zahtijeva organiziranu prisilu, kako bi se ovaj ogroman zalag, to ogromno obećanje eksploatacije održalo u budućnosti. Zahtjev Martina Wolfa za snažnom državom ne proturječi neoliberalizmu koji se pogrešno karikira kao podupiranje slabe i neučinkovite države. Neoliberalizam ne zahtijeva slabost države. Riječima pokojnog sir Alana Peacocka, bivšeg profesora ekonomije: „*Laissez faire* nije odgovor na nemire.“

Carl Schmitt, pravni teoretičar i filozof nacizma, rekao je: „zakon nije primjenjiv na kaos“. Da bi zakon bio primjenjiv, mora postojati red. Zakon pretpostavlja red. Red nije posljedica zakona. Zakon je učinkovit samo na temelju reda. Ili kako je to Hayek prikazao u knjizi *Put u ropstvo*: „*Laissez faire* je vrlo dvojben i varljiv opis principa na kojima je zasnovana liberalna politika.“ „I neoliberalna država je“, nadalje, „također planer, i to onaj koji planira natjecanje.“ Drugim riječima, slobodnom tržištu je za zaštitu i održavanje potrebna tržišna policija, tj. država.

Schmitt tvrdi da kapitalističke društvene odnose štiti prosvijećena država, a u vremenima krize više ili manje autoritaran smjer postaje neizbježan. Kaos i nered dovode do izvanrednog stanja koje hitno treba riješiti te vaze za ustrojem jake države koja potpomaže tržište i stvara red. Država je politički oblik sile zakona - oblik nasilja koje stvara zakon.

Za neoliberalne, nered nema veze s tržištem. Ima veze s onim što percipiraju kao iracionalnu društvenu akciju. Drugim riječima, oni demokratizaciju ili politizaciju društvenih radnih odnosa vide kao sredstvo stvaranja nereda

Kaos i nered dovode do izvanrednog stanja koje hitno treba riješiti te vaze za ustrojem jake države koja potpomaže tržište i stvara red.

- ona potkopava tržište i čini državu neupravljivom. Država, s druge strane, mora upravljati da bi održala red, a s njim i vladavinu prava, odnose razmjene te zakone o obveznim odnosima. Slobodna tržišta funkcioniraju po principu reda; red, kako tvrde, podrazumijeva uređeno društvo; a uređeno društvo nije društvo koje je politizirano, već ono koje je upravljano - upravljano demokracijom ponude i potražnje koju je samo stabilna država sposobna potpomagati, održavati i štiti.

III

Koja je alternativa?

Smatram da poteškoće u shvaćanju ljudske samoemancipacije imaju veze sa samom idejom ljudske emancipacije. Ta je ideja drugačija od trčanja za profitom, od zaposjedanja države, od gonjenja i održavanja političke moći te od ekonomske vrijednosti i ekonomskih resursa. Ona slijedi potpuno drugačiju ideju ljudskog razvoja - upravo zato ju je i teško shvatiti, osobito u doba "rezova". Čini se da nije moguće misliti ni o čemu drugom osim o „rezovima, rezovima, rezovima“. Naš jezik, jezik koji je prije nekoliko godina govorio o Pariškoj komuni, Zapatistima, komunizmu savjeta te o projektu samoemancipacije kojeg su prizvali ovi pojmovi, zamijenjen je jezikom rezova, jezikom opiranja, jezikom bonusa, nepoštenja i slično. A zatim odjednom, čini se neprimjetno, ta ideja ljudske emancipacije - nasuprot životu koji se prisilno živi za tuđi profit, životu nalik kakvom ekonomskom resursu - otvara put upravo onoj realnosti koju želi promijeniti i od koje ne može pobjeći - realnosti vladinih rezova i opiranja tim rezovima. Vlada upravlja onima koji joj se suprotstavljaju. Ipak, ljudska emancipacija nije proizvod kapitalističkog društva - ona je njegova alternativa i kao takva je utemeljena na onome što želi nadići. Plakat Socijalističke radničke partije s kojim sam započeo ističe ovu utemeljenost kao sveobuhvatnu stvarnost - rezovi ili bez rezova, to je pitanje.

Koja je alternativa? Postavimo pitanje o kapitalizmu drugačije, ne kao pitanje rezova, nego kao pitanje radnog vremena. Koliko je vremena bilo potrebno 2010. godine da bi se proizvela ista količina dobara koja je proizvedena 1990. godine? Pedeset posto? Trideset posto? Dvadeset posto? Koji god postotak bio, sigurno je da se radno vrijeme nije smanjilo. Povećalo se. Također je sigurno da je, usprkos ovom rastu bogatstva, ovisna masa podvrgnuta politici štednje kao da je glad, univerzalno sredstvo uništenja, prethodno prekinula opskrbu svim sredstvima potrebnim za opstanak. Kakva katastrofa: usred „oskudice“ - uz činjenicu da racionalna sredstva perpetuiraju iracionalan način proizvodnje u kojem se smanjenje sati rada potrebnih za proizvodnju sredstava za život zapravo pojavljuje kao kriza financija, novca i gotovine - borba za prisvajanje dodatnih jedinica radnog vremena nastavlja se kao da je svođenje životnog vijeka radnika na radno vrijeme rješenje krize duga, financija i protoka novca. Svakako da jest. Vrijeme je novac. I ako je vrijeme zbilja novac onda je čovjek ništa - ništa doli strвина vremena. A ovdje, u ovoj bijedi, postoji nada. Nada da je borba protiv rezova ujedno i borba za nešto.

Što za sobom povlači borba protiv rezova? To je borba protiv reduciranja života na radno vrijeme. Borba protiv rezova zapravo je borba za život. Ovisnim su masama nadnice i socijalna prava način priskrbljivanja sredstava za život. Borba protiv rezova je borba za opskrbu sredstvima potrebnim za život. Zapravo, ona je sukob suprotstavljenih interesa, jednog koji određuje da je vrijeme novac i drugog koji zahtijeva sredstva za život. Ovaj bi se zahtjev, kako sam na početku ustvrdio, mogao nekritički prenijeti kao zahtjev za politikom zaposlenja i nadnica, potvrđujući potrebu za brzom akumulacijom kao sredstvom stvaranja radnih mjesta. Ali ne mora. Mogao bi, zapravo, politizirati društvene radne odnose što dovodi do pitanja zašto je razvoj proizvodnih snaga koje su na raspolaganju društvu postao previše moćan za to društvo, unoseći financijski nered i zahtijevajući štednju ne bi li se održao. Takva bi politizacija, ako se zbilja ima dogoditi, mogla na vlastiti način prenijeti izreku Jacquesa Rouxa: "Sloboda je šuplja iluzija dokle god jedna klasa ljudi može nekažnjeno izgledjivati drugu. Jednakost je šuplja iluzija dokle god bogati koriste pravo da odlučuju o životu i smrti drugih."

Werner Bonefeld
S engleskog prevela Silvija Juračić
Objavljeno u [Shift Magazineu](#)

*op. prev.: engl. *trickle up, trickle down* - termin koji se često prevodi kao ekonomija kapanja.

Urednička bilješka: Govor razvija neke uvide iz *Komunističkog manifesta* te je djelomično temeljen na sljedećim Bonefeldovim radovima:

- '[Anti-Globalization and the Question of Socialism](#)', Critique. Journal of Socialist Thought, br. 38, 2006, str. 39-59.

- 'Free Economy and the Strong State', Capital and Class, vol. 34 br. 1, 2010, str. 15-24.

- 'Global Capital, National State, and the International', Critique. Journal of Socialist Thought, br. 44, 2008, str. 63-72.

- 'History and Human Emancipation', Critique. Journal of Socialist Thought, vol. 38, br. 1, 2010, str. 61-73.

Werner Bonefeld profesor je političkih znanosti na Sveučilištu u Yorku. Nedavno je za Automediju objavio „Subverting the Present - Imagining the Future“.